

9. Пакольку комплексны мэтад аграмерапрымстваў ёсць упарадкаваныя аграрнамічнае працы, пастолькі пашырэнне гэтага падыходу па ўсёй аграрнамічнай сетцы трэба толькі вітаць. Гэтым, бязумоўна, ні ў якім разе не павінна быць спынена ажыццяўленьне масавых мерапрыемстваў, але настаў момант, калі і ў нас, на Беларусі, кожны вучастковы аграрном павінен, хаця ў 1—2 пасёлках, паспрабаваць падыйсці да поўнае пераарганізацыі гаспадаркі на навуковых падставах. Просталегла гнездаванню працы трэба далучыць і комплекснае правядзеньне мерапрыемстваў, уключаючы сюды і крэдытаванне.

Але, адзначаючы станючыя зьявішчы і палажэньні, неабходна адзначыць і некаторыя адмоўныя бакі. У гэтым напрамку нашы ўвагі будуць не па сутнасці самага мэтаду, а па тых ухілах, якія выявіліся ў Паўночна-Каўкаскай арганізацыі.

Першае, што кідаецца ў вочы, гэта надзвычайна вялікае выпучванне гэтага мэтаду, як адзіна-правідловага, і амаль поўнае адхіленьне ўсіх іншых прыёмаў працы („мы не болтаем, а дело делаем“).

Другое,—памылковым зьяўляецца палажэньне, што для ажыццяўленьня гэтага мэтаду неабходна ўтварэнне спецыяльнае аграрнамічнае арганізацыі—куставое аграрноміі. Гэтым утвараецца дэзарганізацыя ў аграрнамічнай сямі.

Трэцяе,—памылкова разрахоўваць і ўскладаць надзею выключна на ўсемагутнасць крэдыту, бо па-першае, крэдытны фонд усё-ж абмяжованы, а па-другое, акаляючае насельніцтва хутчэй за ўсё атрыманья дасягненні вытлумачыць дзейнасцю капітальных укладанняў, а не агрыкультурным уплывам і правідловымі арганізацыйнымі разрахункамі.

Нам думаецца, што ва ўмовах інтэнсыўнае сельскае гаспадаркі Беларусі, комплексны мэтад агродапамогі знойдзе яшчэ больш падрыхтаваную глебу і хутка можа даць станючыя вынікі. Трэба паспрабаваць гэты мэтад кожнаму аграрному, хаця-б у невялічкім маштабе.

А. Е. Камінскі.

Да пытання аб разьмерах гаспадаркі і формах землякарыстанья на калёнізацыйным фондзе.

Аб перавагах буйных і дробных гаспадарак у эканамічнай літэратуры вельмі шмат спрачаліся і спрачаюцца яшчэ да гэтага часу.

„Падводзячы вынікі гэтай шматгадовай спрэчкі,—кажа прафэсар Чайнаў,—прыпамінаючы ўсе спрэчныя довады, мы з пэўнасцю павінны прызнаць, што пры іншых роўных умовах, гаспадарка буйная амаль заўсёды будзе мець некаторыя перавагі перад гаспадаркай дробнай: гэта адзін з грунтоўных законаў эканоміі і было-б недарэчнасцю яго адхіляць“.

Калі буйная гаспадарка адрозьніваецца ад дробнай велічынёю сваёй тэрыторыі, дык трэба разглядаць, якое значэньне пры розных умовах мае гэта акалічнасць. Разьмерам тэрыторыі сельскай гаспадаркі вызначаецца колькасць вытвару, якая, пры іншых роўных умовах, у буйнай гаспадарцы будзе большай, чым у дробнай, Гэтая ака-

лічнасьць мае тое значэньне, што буйная гаспадарка павінна ў значнай ступені працаваць для рынку, у адносінах да якога яна мае цэлы шэраг пераваг (гуртовы продаж прадуктаў і закупка фабрыкатаў, магчымасьць крэдытаваньня, маневрыраваньня і г. д.). У буйных гаспадарках часцей, чым у дробных гаспадарках, павінна сустракацца рознастайнасьць глебы, з прычыны розніцы іх фізыка-хэмічнага складу, ці з прычыны розніцы іх тапаграфічнага становішча. Гэта неаднолькавасьць глебы з аднаго боку,—паграбуе, а з другога—і робіць магчымым рознастайнасьць прыёмаў тэхнікі, як у адносінах да с.-г. прыладаў ці спосабаў апрацоўкі і ўгнаеньня, так і ў адносінах да выбару расьлін. Налічча-ж рознастайных прыладаў дазваляе праводзіць тэхнічна больш дасканальную апрацоўку, г. зн. дае магчымасьць дасягнуць вышэйшай тэхнічнай рацыянальнасьці. У гаспадарках з вялікай тэрыторыяй можна ўводзіць такія прылады, якія зусім ня могуць знайсці сабе прыстасаваньня ў дробнай гаспадарцы, з тае прычыны, што малая тэрыторыя прадстаўляе тэхнічныя перашкоды для работы данай машыны (напрыклад, трактар) або пры скарыстаньні такой машыны на нязначнай плошчы, работа абходзіцца вельмі дорага.

Па даных прафэсара Балашова, мяжа падрабненьня гаспадаркі для магчымасьці прыстасаваньня розных машын павінна складаць такі мінімум гадавой (ці сэзоннай) работы: раскідны сьлўнік—20 дзес. паву, радковы—26 дзес., жняярка—20 дзес., параконная малатарня—23 дзес., 4-конная—31 дзес., паравая—250 дзес., арфа—25 дзес. і трактар—100 дзес.

Падзесяцінны кошт амартызацыі сельска-гаспадарчых машын пры рознай буйнасьці гаспадаркі, як відаць з наступнай табліцы¹⁾, памяншаецца пры пераходзе ад дробных да буйных гаспадарак, пры чым гэта памяншэньне ідзе да гаспадаркі разьмерамі ў 300 дзес., а далей застаецца сталым.

Разьмер гаспадаркі (дзесяцін)	Падзесяцінная норма амартызацыі машын	
	Руб.	Коп.
25	2	60
50	1	60
100	1	30
200	1	24
300	1	20
500	1	20
1000	1	20

Пры малой плошы гаспадаркі яе пабудова далёка ня ў поўнай меры будзе скарыстоўвацца і, што часта бывае, гаспадарка будзе ўладаць некаторай збыткавай кубатурай; акрамя гэтага, значна больш важным зьяўляецца тая акалічнасьць, што пры павялічэньні разьмераў пабудовы гаспадаркі, кошт яе ў разьліку на адзін куб, будзе значна

¹⁾ Праф. Чаянов „Оптимальные размеры с.-х. предприятий“.

памяншацца. На даных прафэсара Чаянава падзесяцінны кошт пабудовы зернявой гаспадаркі пры рознай яе буйнасці быў наступны:

Размер гаспадаркі (дз. пахаці)	Кошт пабудовы на 1 дзесяціну пахаці (у рублех)	Гадавая амагтызацыя будовы на 1 дзес. пахаці (у рублех)
25	45,0	2,25
50	39,0	1,95
100	35,0	1,75
200	31,0	1,55
300	29,7	1,49
500	27,4	1,37
1000	25,0	1,25

З павялічэннем размераў гаспадаркі памяншаюцца таксама і агульныя выдаткі ў гаспадарцы, па разьліку на адзінку плошчы. Так, па даных праф. Чаянава, падзесяцінны кошт агульных выдаткаў дае наступнае зьніжэньне:

Размер гаспадаркі (дз. сяцін)	На 1 дзесяціну прыходзіцца агульных выдаткаў (у руб.)
25	60,0
50	30,0
100	15,0
200	7,50
300	5,0
500	3,0
1000	1,50

Аналізуючы перавагі буйнай гаспадаркі, Кауцкі (Аграрный вопрос) прыходзіць да вываду, што сучаснае разьвіцьцё сельскай гаспадаркі, іменна буйнай вытворчасці, прадставіла найбольш багатыя сродкі навукі і тэхнікі, якія даюць яму магчымасьць, пры дапамозе спэцыяльна створанага гаспадарчага персаналу, забясьпечыць за сабою перавагі ва ўсіх адносінах.

Але буйная гаспадарка, пры ўмове карыстаньня найманаю працай, мае нявыгодныя бакі. Важнейшай нявыгаднай яе зьяўляецца палажэньне адносна рабочых, тым больш, што сельская гаспадарка асабліва адчувае патрэбу ў жывой рабочай сіле.

Прафэсар Скварцоў (Основы Экономии Земледелия) прымае, што работа найманага рабочага, без нагляду, раўняецца колькасна толькі

$\frac{1}{3}$ работы ўласніка прадукту, а пры наглядзе—усяго толькі $\frac{2}{3}$ работы апошняга.

Здзельная плата памяншае колькасную розніцу паміж работай найміта і ўласніка прадукту, аднак яе не заўсёды можна ўжываць. Асабліва цяжка ў буйных гаспадарках сачыць за якасцю работы, тым больш, што якасць земляробскіх работ вельмі часта немагчыма вызначыць у момант іх сканчэння: ці зроблен, напрыклад, пасеў правільна, ці не (будзе вядома толькі тады, калі зьявіцца ўсходы).

Нявыгады буйных гаспадарак у адносінах да забяспячэння іх жывой рабочай сілай узрастаюць па меры павялічэння інтэнсіўнасці гаспадаркі, бо з аднаго боку, пры гэтым амаль заўсёды павялічваецца патрэбнасць гаспадаркі ў жывой рабочай сіле і павышаецца патрабаванне адносна дакладнасці работы. Вышэй паказаны нявыгодны бок буйнай гаспадаркі, якая ўжывае наёмную працу, адпадае ў буйнай калектыўнай гаспадарцы. Гаворачы аб калектыўнай гаспадарцы, маецца на ўвазе яе працоўны характар. У індывідуальнай працоўнай гаспадарцы рухаваю сілаю зьяўляецца асабістая зацікаўленасць, у капіталістычнай гаспадарцы — прымус. У калектыўнай гаспадарцы працяўляюць свае дзейнічанне абедзве сілы — і зацікаўленасць і знадворнае прымусэнне. Што датычыць зацікаўленасці, дык член калектыву не заўсёды можа яскрава адчуваць адпаведнасць паміж сваёй індывідуальнай напружанасцю працы і вынікамі, якія атрымоўваюцца ім асабіста, за гэтым напружанасцю працы ў калектыўнай гаспадарцы можа аслабляцца. Аднак, падзенню напружанасці індывідуальнай працы перашкаджае значная сіла ў выглядзе знадворнага прымусу з боку калектыву, які можа працяўляцца, або непасрэдна ў цэлым шэрагу мер уплыву, або ў моральным поціску ўсёй масы членаў на асобных членаў калектыву.

Пры наяўнасці ў калектыве ўзаемнага кантролю членаў і дзякуючы супольнай рабоце, мы ўправе чакаць, што калі напружанасць працы членаў калектыву ў параўнанні з напружанасцю працы высокастараных гаспадароў некалькі і панізіцца, дык, наадварот, для цэлай групы асоб інтэнсіўнасць працы павінна павышацца да некаторага сярэдняга ўзроўню. „Нельга запам'ятаваць і таго, кажа К. Кауцкі, — што чалавек — жывёла грамадзкая, што калектыўная праца ажыўляе яго псыхіку, што пры гэтай рабоце пачынае граць ролю пачуццё выпярэдніцтва. Такім чынам, калектыўная праца ідзе хутчэй і працоўная энергія бывае пры ёй вышэй, чым у ізаляваных рабочых“. Да таго-ж машынізацыя работы таксама дапамагае дысцыпліне працы. Ня можа, напрыклад, рабочы, які працуе з машынай, адпачываць у той час, калі машына знаходзіцца ў руху.

Да пераваг буйнай гаспадаркі перад дробнай, акрамя паказанага ўжо ўжывання складаных машын, адносіцца таксама і правядзенне шмат якіх карэнных палепшанняў — мэліарацыі, а таксама і падтрымліванне мэліарацыйных пабудаванняў у нармальным стане. З павялічэннем плошчы, якая належыць да мэліарацыі, затраты павялічваюцца не прапарцыянальна павялічэнню плошчы, а ў меншым размеры, і кошт мэліарацыі на адзінку плошчы для буйнай гаспадаркі будзе меншы, чым для дробнай. З другога боку, падтрымліванне ў спраўным стане мэліарацыйных пабудаванняў і бягучы рамонт іх лепш і паўней будзе ажыццяўляцца ў буйнай гаспадарцы, чым у шэрагу дробных гаспадарак, для якіх гэтыя пабудовы будуць зьяўляцца агульнымі.

Матэрыялы, якія атрыманы ад Сэкцыі калгаспадарак Белсельсаюу і гаспадарак Белсельтрэсту, даюць магчымасць падмацаваць

лічбамі выказанья меркаваньні, адносна пераваг буйных каляктыўных гаспадарак. Ня глядзячы на моладасьць каляктыўных гаспадарак, а таксама нядаўкамплектаваньне іх асноўнымі фактарамі вытвор, злучэньне ў гэтай форме вартасьці буйнай і дробнай гаспадаркі выяўляецца ўжо ў сучасны момант.

Для параўнаньня тэхнічнага ўзроўню сельскай гаспадаркі ў калгаспадарках і сялянскіх гаспадарках, у якасьці паказальніка можна ўзяць разьмер валавога прыбытку на 1 душу насельніцтва. Гэты важны эканамічны паказальнік, паказваючы адносіны паміж колькасьцю атрыманага прадукта і затрачанай працай, дае магчымасьць судзіць аб тэхнічным прагрэсе сельскай гаспадаркі.

Прыходзілася валавога сельска-гаспадарчага прыбытку ў рублех па даваенных цэнах на 1 душу с.-г. насельніцтва ў 1925 г.

Па калгаспадарках	96,2
Па БССР	68,4

Адгэтуль відаць, што ўзровень тэхнікі ў калгаспадарках значна вышэй сярэдняга тэхнічнага ўзроўню сельскай гаспадаркі па ўсёй БССР і, значыцца, вышэй тэхнічнага ўзроўню сялянскіх гаспадарак, бо ўдзельная вага сялянскіх гаспадарак у лічбах па БССР вялічэзная.

Пацьвярджаецца гэта таксама і велічынёю ўраджаяў, якія характарызуюцца наступнымі лічбамі:

Культуры.	Тып гаспадаркі.	Ураджай у пудох з адзінкі плошчы.		
		1922 год.	1924 год.	1926 год.
Жыта	Калхозы	41,5	45,5	70,0
	Саўгасы	43,5	45,7	48,6
	Сялянск. гасп. .	46,0	48,1	42,1
Ячмень	Калхозы	46,0	46,0	76,0
	Саўгасы	44,0	57,7	54,4
	Сялянск. гасп. .	45,0	51,2	46,5
Авёс	Калхозы	30,7	47,0	77,0
	Саўгасы	40,0	48,4	37,7
	Сялянск. гасп. .	51,0	55,7	45,9
Бульба	Калхозы	602	587	738
	Саўгасы	623	542	589
	Сялянск.гасп. .	523	548	572

З году ў год у калгаспадарках наглядаецца памяншэнне ў па-сеўнай плошчы проц. зярновых культур і рост проц. бульбы, корань-плодаў і траў.

Гады	Тып гаспадарак	Прапорцыя культур у %/0			
		Зярне-выя	Тэхніч-ныя	Корне-клубня плоды	Травы
1922	Калхозы . . .	87,8	1,1	6,3	4,8
	Саўгасы . . .	82,3	1,3	7,9	8,5
	Сялянск. гасп.	83,1	3,2	11,5	2,2
1924	Калхозы . . .	72,07	2,76	10,59	14,58
	Саўгасы . . .	72,0	0,1	8,7	19,2
	Сялянск. гасп.	82,6	3,4	10,3	3,7
1927	Клхозы . . .	67,58	2,80	11,97	17,65
	Саўгасы . . .	58,3	—	18,1	23,6
	Сялянск. гасп.	78,6	4,6	11,9	4,9

Цягавая сіла (конь), як гэта бачым з наступнай табліцы, скары-стоўваецца значна паўней у буйных гаспадарках.

Тып гаспадарак	Прыходзілася дзес. пахаці на 1 каня		
	У 1922 г.	У 1924 г.	У 1926 г.
	Калхозы		
Камуны . . .	12,4	11,0	9,5
Арцелі . . .	9,3	9,0	8,2
Т-вы . . .	—	8,0	7,2
Саўгасы	—	12,0	10,0
Сялянск. гасп.	—	5,3	5,1

Стан севазваротаў у калгасах характарызуецца наступнай табліцай:

Севазвароты	У 1922 г.	У 1924 г.	У 1926 г.
З-польны	92,5	43,0	20,0
Шматпольны	7,5	57,0	80,0

Рост таварнасьці калектыўных гаспадарак характарызуецца наступнымі лічбамі:

ГАЛІНЫ.	1924 г.		1925 г.		1926 г.	
	Доля галіны у вадывым прывыт. у % ^{0/0}	Таварнасьць у % ^{0/0} (прад.)	Доля галіны у вадывым прывыт. у % ^{0/0}	Таварнасьць у % ^{0/0}	Доля галіны у вадывым прывыт. у % ^{0/0}	Таварнасьць у % ^{0/0}
Паляводзтва	62.11	22,8	59.96	32,78	54,81	11,8
Жывёлаводзтва	23.63	5,4	23.88	7,73	24,15	5,06
Садаводзтва	4.00	92,56	9,79	9,19	5,78	36,52
Тэхв. прадпрыемствы	10.26	—	14,31	—	15,26	—

Пытаньне аб оптимальных разьмерах тэрыторы сельска-гаспадарчага прадпрыемства прадстаўляе, з практычнага пункту погляду, трудна вырашымую праблему. Калі тэарэтычна можна вылічыць оптимальную плошчу сельска-гаспадарчага прадпрыемства, дык знойдзена вялічыня будзе правільнай толькі дзеля данага статычнага моманту, г. зн. пры налічы пэўнай сыстэмы і тэхнікі гаспадаркі, пры даных цэнах на рабочыя рукі, на сельска-гаспадарчыя прадукты, якія зьбывае гаспадарка і на тавары, якія яна закупае.

Але ўсе гэтыя ўмовы прадстаўляюць вялічыні, якія беспарыўна зьмяняюцца, дык натуральна, што і оптимальная велічыня плошчы, атрыманая на падставе гэтых даных, можа быць толькі вельмі прыблізнай.

Праф. Чайнавым вызначаны наступныя оптимальныя разьмеры сельска-гаспадарчых прадпрыемстваў, пабудаваных на наёмнай працы і маючых форму кола з сядзібай у асяродку.

	Пры высокіх зарплатах.	Пры нізкіх зарплатах.
Залежная сыстэма	1800-2000	2400—3000 дзес.
Трохволье пры ўгнаен.	500- 600	750—1000 "
Пладазьменная сыстэма	200- 250	400— 500 "

Проф. А. Чайнаў адзначае тут наступныя акалічнасьці: „А) Што пры гэтай плошчы оптimum будзе тым меншы, чым горшая канфігурацыя плошчы. Б) Што ўсякая гаспадарка, якая перавышае оптimum, можа лёгка зрабіцца оптимальнай, калі яе акрайныя вучасткі будуць эксплёатавацца сыстэмай больш экстенсыўнай, чым асноўныя землі. В) Дзеля кожнай сыстэмы гаспадаркі і яе мясцовых умоў можа быць акрэсьлен некаторы оптimum разьмеру тэрыторыі. Аднак, гэты оптimum можа быць выяўлен з вельмі малою дакладнасьцю і заўсёды зьявіцца малаўстойлівым“.

Калі так справа абстаіць у адносінах да капіталістычных ці савецкіх гаспадарак (гаспадаркі, якія ўжываюць наёмную працу), дык для калектыўных гаспадарак гэта пытаньне яшчэ больш ускладняецца,

бо гэтыя гаспадаркі маюць працоўны характар і метад вылічэння выгоднасці сельска-гаспадарчага прадпрыемства тут павінен быць некалькі іншым. Пашырэнне тэрыторыі каляктыўнай гаспадаркі звязана з павялічэннем складу ўдзельнікаў калектыву. У залежнасці ад гэтай акалічнасці змяняецца труднасць кіравання і падтрымання працоўнай дысцыпліны, а дакладна змяняецца і высата вытворчасці працы членаў калектыву.

Ад ліку ўдзельнікаў у каляктыве вагаецца ступень зацікаўленасці ў выніках працы, што псіхалёгічна адчувае кожны індывідум.

Акрамя таго, працоўная гаспадарка, не адмаўляючыся ад прыбытку на ўложаны капітал, у той-жа час ня можа вышыню процанту на гэты капітал лічыць рэгулятарам разьмераў і спосабу арганізацыі сваёй гаспадарчай дзейнасці.

Працоўная гаспадарка імкнецца забяспечыць для сваіх удзельнікаў найвышэйшую аплату адзінкі затрачанай працы. Але калі і пры найвышэйшай аплаце адзінкі працы сям'я, аднак, не атрымоўвае неабходнага мінімума сродкаў існавання, дык працоўная гаспадарка прымушана згадзіцца і з паніжанай аплатай патрачанай працы, павялічваючы яе масу. Такім чынам, вылічваючы аптымальную плошчу тым-жа метадам, што і для капіталістычнай гаспадаркі, г. зн. адшукваючы такі момант у арганізацыі тэрыторыі гаспадаркі, пры якім дасягаецца найвышэйшы прыбытак на ўложаны капітал, можна ў адносінах да калектываў прысці да некалькі недакладных вывадаў.

Тым ня менш арыентавана разьмер гэтай гаспадаркі ўстанавіць можна. Такім разьмерам, калі ўвясці ў вылічаны праф. Чаянавым аптымумы „коэфіцыент адхілення сярэдняй адлегласці“ і дапушчаць сярэдняю зароботную плату, будзе зьяўляцца для інтэнсыўнай сыстэмы гаспадаркі плошча ў 250—300 дзес. і для экстэнсыўнай сыстэмы гаспадаркі—у 1500—2000 дзес.

Усе вышэйпрыведзеныя меркаванні даюць падставу сьцьвярджаць, што буйная гаспадарка мае цэлы шэраг істотных пераваг перад дробнай, а маючы на ўвазе, што дзяржаўная сельская гаспадарка мае істотны недахоп у малой вытворчасці працы наёмных рабочых, і што арганізацыя яе не разьвязвае каленізацыйнай праблемы, неабходна спыніцца на арганізацыі на мэліяруемых плошчах калектывных гаспадарак аптымальных разьмераў.

Пры інтэнсыўнай сыстэме арыентавана разьмер гаспадаркі можна прыняць у 250—300 дзес., а пры экстэнсыўнай сыстэме гаспадаркі—у 1500-2000 дзес.

Вучоны аграном У. С. Ліневіч.

Адлегласць паміж сушыльнымі канавамі на тарфяных глебах для трымання максымальнай ураджайнасці.

Мэліярацыйнае будаўніцтва ў сучасных эканамічных умовах БССР разьвіваецца такім шпаркім тэмпам, што тая ступень, на якой стаіць разьвіцьцё мэліярацыйнае навукі, ня можа задаволіць усіх практычных запатрабаванняў мэліярацыйнага будаўніцтва і жыцця. Уся тая зброя, з якою выходзіў стары (даваеннага часу) мэліаратар у барацьбу з балотам для дапамогі селяніну, цяпер ужо ўстарэла і ёю